

STENGADE 58

GIM 4193

KULTURHISTORISK RAPPORT

v. cand. pil. Tim Grønnegaard

Gilleleje Museum
Arkæologi i Gribskov og Helsingør

STENGADE 58

GIM 4193

KULTURHISTORISK RAPPORT

v. cand. phil. Tim Grønnegaard

Undersøgelsens forhistorie

Ejerne af den bygningsfredede ejendom Stengade 58 i Helsingør, Ulla Nielsen Kyhn og Ove Gudmann Kyhn ønskede at ombygge den tidligere vinhandel med tilhørende baghuse til Bed and Breakfast-virksomhed. Ejendommen ligger indenfor kulturarvsareal i Helsingørs middelalder/renæssance-bykerne (fig. 1). Arbejdet omfattede bl.a. nedgravningen af en ny kloak, der fører fra gården ind i et af rummene i sidebygningen. Renoveringsarbejdet foregik i en fredet bygning, støttet af Kulturstyrelsen. Gilleleje Museum foretog overvågning af kloakeringen som en egen undersøgelse for egen regning. Ved museets overvågning blev der i et prøvehul konstateret en serie af kulturlag, tolket som mulige gulvlag, i rummet inde i sidebygningen under det nu fjernede plankegulvlag. I prøvehullet fremkom ingen daterende fund, men ud fra kendskabet til bygningen og dens placering vurderedes det sandsynligt, at de ældste kulturlag skulle dateres til senmiddelalder/renæssance. Gilleleje Museum udfærdigede derfor et budget for en arkæologisk undersøgelse af de berørte kulturlag. Budgettet blev godkendt af Kulturstyrelsen i brev af 25/9 2013 og af bygherre i mail af 25/9 2013.

Undersøgelsens forløb, bemanning og metode

Undersøgelsen med efterfølgende soldning fandt sted 26-30. september 2013.

Daglig leder var cand. phil. Tim Grønnegaard, ansvarlig leder mus. insp. Liv Appel. Endvidere medvirkede cand. mag. Kjartan Langsted.

Lektor Jette Linaa, der er ekspert i keramik fra middelalder og renæssance, vurderede ud fra genstandsfotos keramikken fra undersøgelsen.

Det undersøgte rum blev opmålt 1:20. Der blev gravet en profilgrøft N-S i den østlige ende af rummet. Profilgrøften blev så vidt muligt gravet stratigrafisk. Der blev opgravet materiale til vandsoldning fra forskellige lag for at få en idé om datering og genese af kulturlagene. Der blev opgravet soldemateriale fra fire adskilte niveauer. Der blev kun udtaget soldejord fra lag, som helt sikkert ikke var forstyrret af yngre materiale og heller ikke var en sammenblanding af flere lag. Soldelagene var i alle tilfælde adskilt af naturlige lag i form af trækulslinser, ral ell. lign., så man var sikker på, at de forskellige soldelag afspejlede en reel tidsforskel. Ca. 100 liter jord fra hvert soldeniveau blev vandsoldet. Profilmæggen styrkede imidlertid sammen, inden en opmåling var foretaget (dog heldigvis uden personskade), så profilopmålingen måtte efterfølgende rekonstrueres ud fra fotos og hukommelse.

Der blev opmålt et profil i kloakgrøften i gården, som blev forlænget nedefter med et sonderingshul.

Der blev registreret en formodet syldsten i kloak, som blev målt ind 1:100 i forhold til eksisterende bebyggelse.

Undersøgelsen blev fotodokumenteret med digitalfotos.

ANLÆGSBESKRIVELSER

Lagserie i et af baghusets rum (se profilopmåling fig. 13 samt fig. 8)

Profilen blev af sikkerhedsmæssige årsager ikke ført i bund, så ingen steder blev sterile lag påtruffet.

Nederst, ca. 140-160 cm under det fjernede bræddegulv, fandtes et **rallag** af mindst 20 cm's tykkelse. Rallen var 1-2 cm store vandrullede sten (se fig. 38), der givet var transporteret op fra stranden og udbredt på stedet som en art planering. En prøve af laget blev vandsoldet. Rallen var iblandet gråt muld og enkelte knoglestumper, et stykke brændt lerklining samt et uglaseret keramikskår, der kunne dateres til middelalder (se fig. 35-37). Da det overliggende lag kunne dateres til sent 1400-tal, virker det sandsynligt, at rallaget er udlagt i forbindelse med Erik af Pommerns omlæggelse af byen i 1429.

Soldelag 3 (ca. 120-130 cm under bræddegulvet) var **mørk humøs kulturjord** og indeholdt en del knoglestumper fra pattedyr og fugle samt ca. 300 fiskeknogler (fig. 32-33). Der kom 8 keramikskår, heraf hovedparten fra en stor uglaseret potte med vandrette riller, der kan dateres til sent 1400-tal (se fig. 31). Hertil kom 5 jernnagler (fig. 34)

Soldelag 2 (ca. 80-90 cm under bræddegulvet) var **mørk humøs kulturjord** og indeholdt et par enkelte keramikskår, bl.a. to med grøn glasur på hvid bund, som kunne dateres til 15-1600-tallet (fig. 23). Hertil enkelte dyre- og fiskeknogler (fig. 24-25), et par stumper brændt knogle, en håndtaglignende genstand af jern, en krog-lignende jerngenstand, en jernnagle og et stykke brændt lerklining (fig. 26-29).

Over soldelag 2 var udlagt et 10 cm tykt lag rent **hvidt sand** (ca. 60-70 cm under bræddegulvet), som dannede underlag for en **brolægning** af 30-40 cm store sten med en flad side opefter (se fig. 7-8).

Over stenbrolægningen kom et **opfyldningslag** af blandet materiale. En soldning af laget gav lidt keramik, en del knogler, enkelte fiskeknogler, en splint af vinduesglas, et par stumper hvidt puds samt et halvt pibehoved fra en kridtpibe (fig. 14-22). Keramik og kridtpibe daterede laget til 1700-tallet.

Teglfundament mod nord

Mod nord i det undersøgte run fandtes et ca. 3 m bredt teglfundament symmetrisk omkring indgangen til rummet. Fundamentet var lagt af genbrugte munkesten sat med ler som bindemiddel og var bevaret i mindst 10 skifters højde (fig. 9-12). I profilen kan man se nedgravningen til anlæggelsen af dette fundament: den skærer igennem stenbrolægningen og må således være anlagt i 17-1800-tallet. Formen og beliggenheden tyder på, at det skal tolkes som et skorstensfundament ell.

lign. Den pågældende skorsten må være revet ned på et tidspunkt, formentlig i forbindelse med en udvidelse af baghuset.

Profil i kloaktracé

I kloakgrøften i gården blev et sonderingshul gravet til steril bund (dvs. ca. 165 cm under overfladen) (fig. 40-41). Her kom også ca. 70 cm tykke aflejringer af kulturlag, som dog ikke kunne dateres nærmere. Tilsyneladende kom rallaget ikke her.

Mulig syldsten i kloaktracé

Nordligt i gården kom i kloaktracéet en 30-40 cm stor sten ca. 70 cm under overfladen (fig. 40 og 43). Denne sten kan måske være en del af en øst-vestgående syldstensrække fra en nu nedrevet bygning. Kloakledningen kunne heldigvis lægges oven på denne sten, så den stadig ligger på stedet, så det en dag kan blive muligt at undersøge dens nærmere sammenhæng.

KONKLUSION

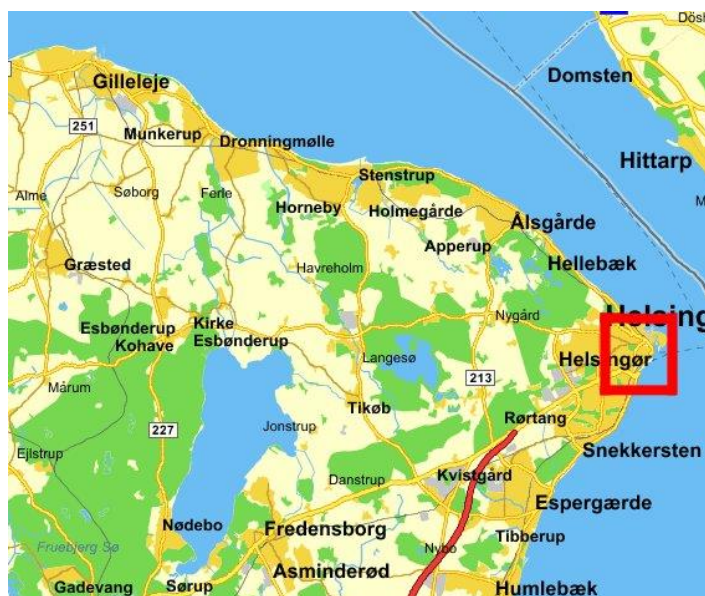
På undersøgelsen blev dokumenteret og soldet en lagserie, hvis ældste lag af ral ser ud til at være udlagt som planering og kan dateringsmæssigt meget vel stamme fra Erik af Pommerns omlæggelse af Helsingør by i 1429. Det overliggende kulturlag kunne keramikdateres til slutningen af 1400-tallet og er formentlig affald stammende fra en bebyggelse langs Stengade. Yngre opfyldningslag/kulturlag kan keramikdateres til 15-1600-tallet. På et tidspunkt omkring 1700 er der anlagt et gulv af store sten, som er den første dokumentation af egentlig bebyggelse på dette sted. Et formodet skorstensfundament er anlagt gennem denne brolægning. Over brolægningen er lagt et tykt opfyldningslag fra 1700-tallet, hvorpå plankegulvet til det eksisterende rum er anlagt.

I gården blev påvist en mulig syldsten fra en nu nedrevet bygning.

Gilleleje 27. januar 2014

Tim Grønnegaard
Mus. insp., cand. phil.
Museum Nordsjælland

STENGADE 58
GIM 4193
OVERSIGTSKORT

Lokaliteten er indsat med rødt.

Fig. 1

STENGADE 58
GIM 4193
FOTOS AF BUTIKSFACADEN

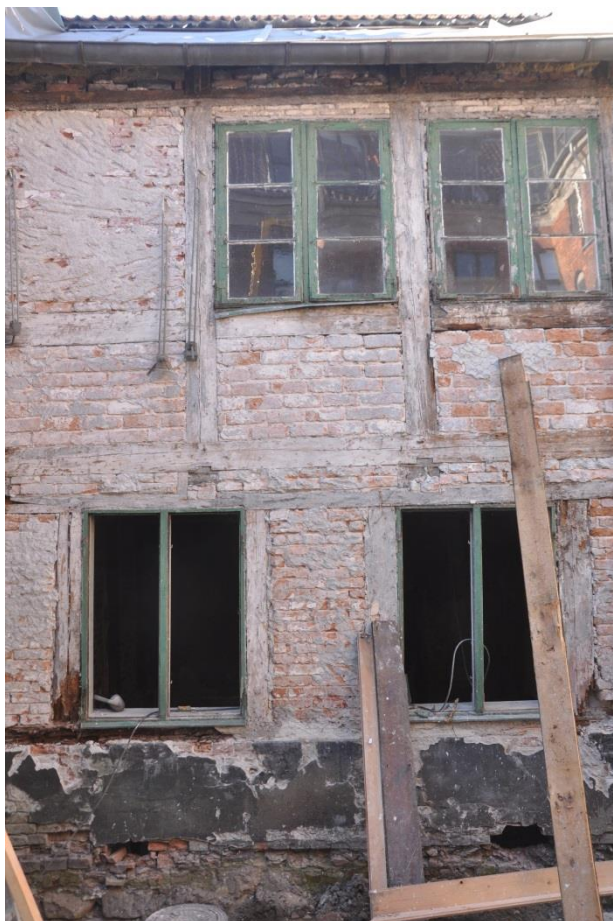
Husets fortid, nutid og fremtid
formidlet i butiksvinduerne.
Fig. 2

STENGADE 58
GIM 4193
FOTOS AF BYGNINGEN

Herover: Baggården under renovering.
Fig. 3

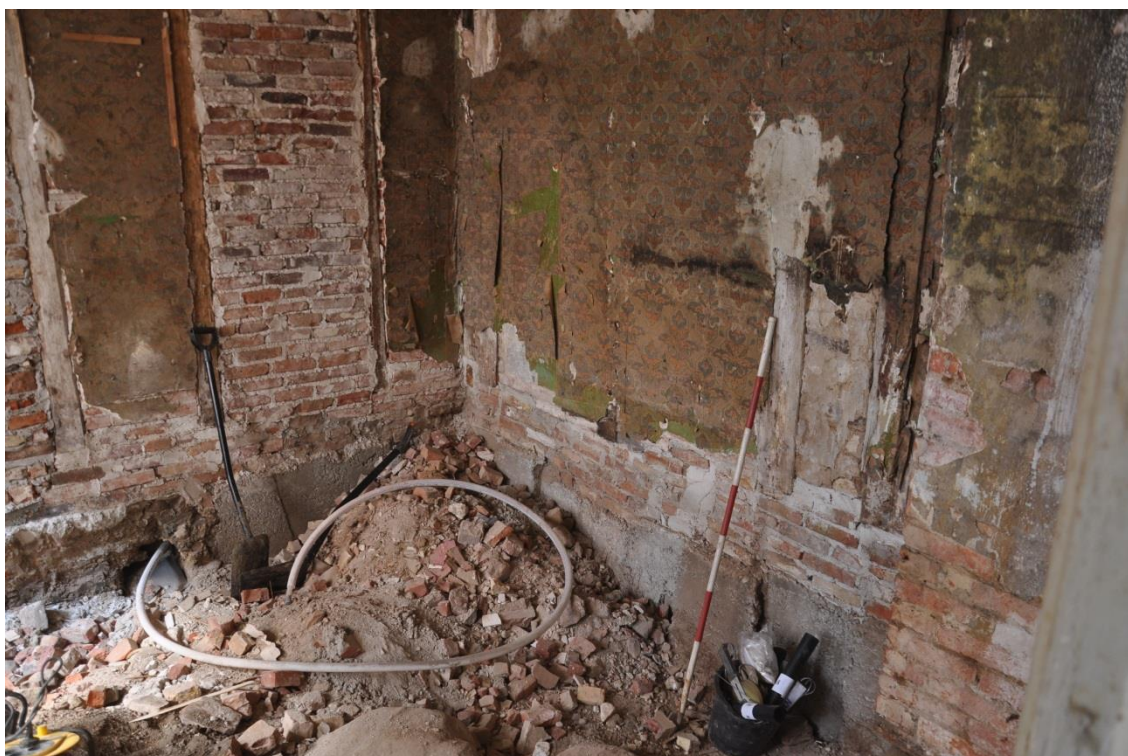
Tv.: Vinduerne ind til det undersøgte rum.
Fig. 4

STENGADE 58
GIM 4193
FOTOS

Situationsbillede af rummet før undersøgelsens start.
Herover: den østlige del, hvor profilet blev gravet (fig. 5).

Herunder: den vestlige del (fig. 6).

STENGADE 58
GIM 4193
FOTOS

Herover: Stenlægning afrenset i fladen, set fra N.

Fig. 7

Herunder: Profilet færdigafrenset, set fra vinduet.

Fig. 8

STENGADE 58
GIM 4193
FOTOS AF SKORSTENSFUNDAMENT

Øverst tv.: Teglfundament i profil set fra vinduet.
Fig. 9

Øverst th.: Teglfundament, østlige del, set fra oven.
Fig. 10

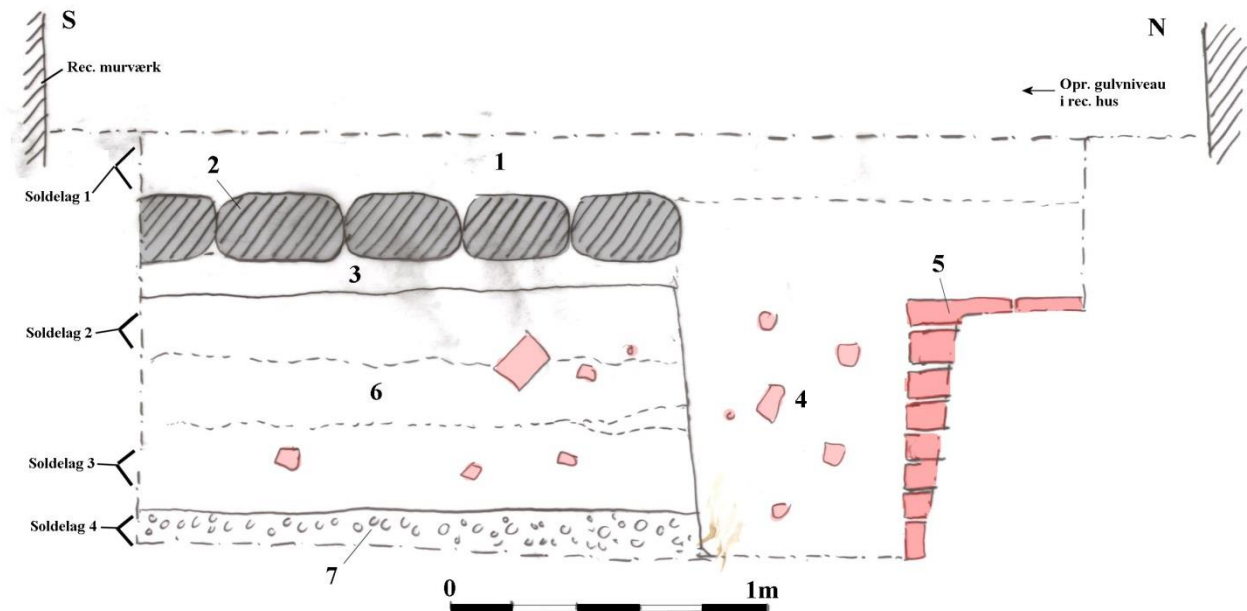

Tv.: Teglfundament i profil set fra S.
Fig. 11

Teglfundament vest for indgang med sandlag i fladen, set fra S.
Fig. 12

STENGADE 58
GIM 4193
PROFIL

Profil under gulv i bygning, lagbeskrivelse

Fig. 13

Bemærk at profilet er rekonstrueret ud fra fotos og udgraverens hukommelse, eftersom hele profilvæggen styrtede sammen, inden profilopmålingen blev foretaget. Opmålingen er derfor ikke helt målfast.

- 1 Gult sand m. div. stumper af byggeaffald. Et par sække materiale af dette lag blev vandsoldet (=soldelag 1). Det indeholdt et par keramikskår og et fragm. kridtpibehoved, der daterede laget til 1700-tallet. Hertil kom et glasskår fra vinduesglas + div. knogler og fiskeknogler, lidt puds m.m. Laget har dannet underlag for gulvet i den nuværende bygning. Dette gulv var fjernet ved undersøgelsens start.
- 2 Belægning af 30-40 cm store sten med en flad side opefter. Antagelig gulvbrolægning. Stenene lagt i sandunderlag (lag 3).
- 3 Hvidt sand. Underlag for stenbrolægning (lag 2).
- 4 Brun leret muld m. en del teglstumper. Opfyldning efter anlæggelse af teglfundament (lag 5). Skærer igennem lag 2.
- 5 Rektangulær opbygning af genbrugte munkesten lagt i ler. Bevaret i mindst 10 skifters højde. Ligger symmetrisk omkring indgangspartiet. Skal formentlig tolkes som et skorstensfundament ell. lign.
- 6 Opfyldning af vekslende lag af mørkebrunt leret muld med spredte teglstumper. Laget kunne i fladen adskilles i adskillige mindre lag adskilt af linser af sand, koncentrationer af trækul eller forekomst af ral. Laget er soldet i to stratigrafisk klart adskilte niveauer (soldelag 2 og 3).
 Soldelag 2 indeholdt lidt keramik fra 15-1600-tallet, knogler og fiskeknogler, lidt brændt knogle, en jernnagle, et stykke brændt lerklining m.m.
 Soldelag 3 indeholdt sortgodskeramik fra slutningen af 1400-tallet, en del knogler og talrige fiskeknogler samt 5 jernnagler.
- 7 Ral (1-2 cm store strandsten), formentlig opkørt og opfyldt fra den nærliggende strand som en del af byanlæggelsen. Indeholdt et stykke uglaseret keramik (middelalder), lidt knogle og et stykke brændt lerklining.

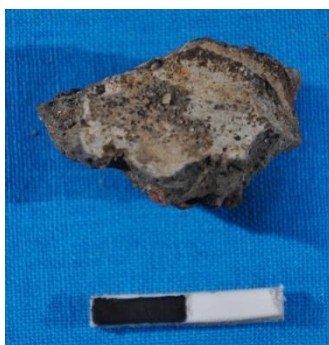
STENGADE 58
GIM 4193
GENSTANDSFOTOS, SOLDENIVEAU 1

Tv.: x1 Keramik. Fig. 14
 Th.: x2 Knogler. Fig. 15

Tv.: x3 Fiskeknogler. Fig. 16
 I midten: x4 Br. knogle. Fig. 17
 Th.: x5 Vinduesglas. Fig. 18

Tv.: x6 Fragm. hoved fra kridtpibe. Fig. 19
 I midten herover: x7 Puds. Fig. 20
 Th.: x8 Tegllignende materiale. Fig. 21
 Forneden: x9 Tegllignende materiale. Fig. 22

STENGADE 58
GIM 4193
GENSTANDSFOTOS SOLDENIVEAU 2

x10 Keramik. Fig. 23

x11 Knogler. Fig. 24

x12 Fiskeknogler. Fig. 25

x13 Brændt knogle. Fig. 26

x14 Jern.

Fig. 27

x15 Jern. Fig. 28

x16 Jernnagle. Fig. 29

x17 Brændt lerklining. Fig. 30

STENGADE 58
GIM 4193
GENSTANDSFOTOS SOLDENIVEAU 3

x18 Keramik.

Fig. 31

x19 Knogler.

Fig. 32

x20 Fiskeknogler.

Fig. 33

x21 Jernnagler.
 Fig. 34

STENGADE 58
GIM 4193
GENSTANDSFOTOS SOLDENIVEAU 4

x22 Keramik.

Fig. 35

x23 Knogler.

Fig. 36

x24 Brændt lerklining.
Fig. 37

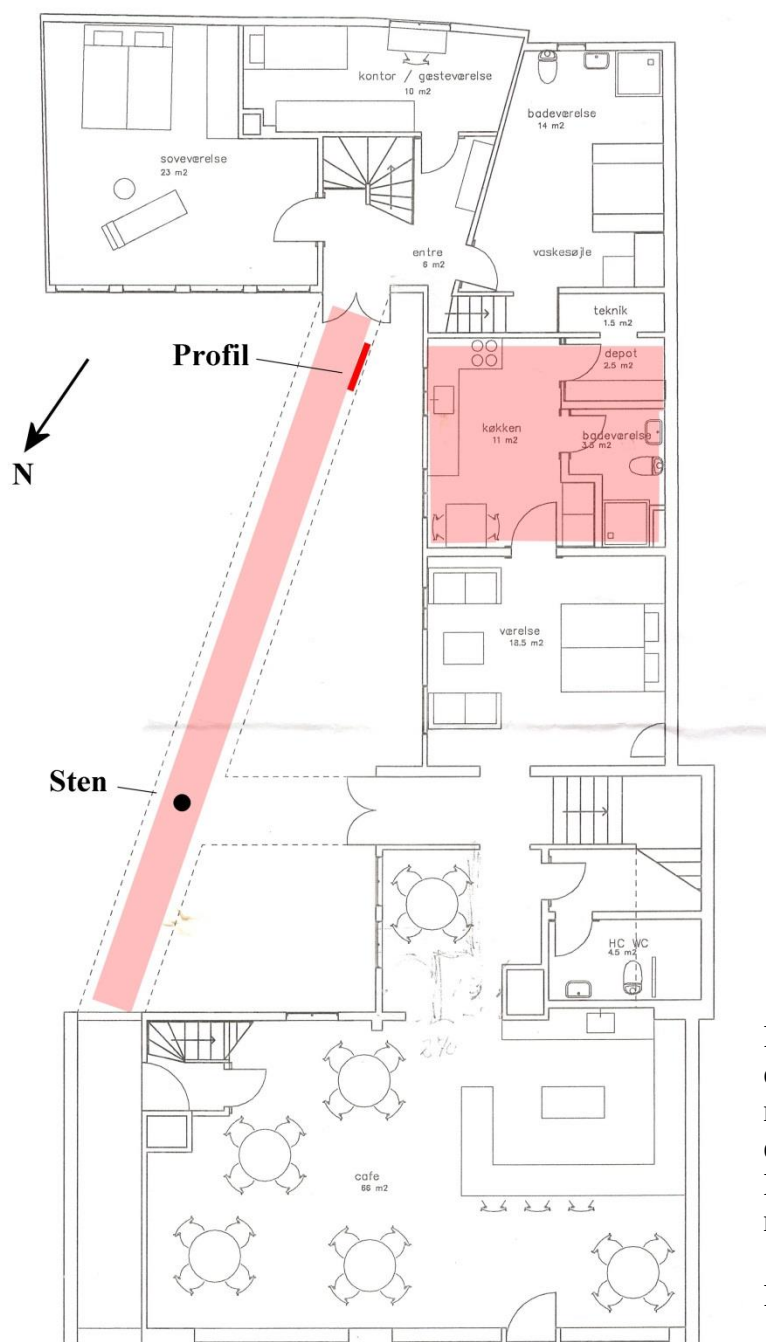

Solderest med ral fra soldeniveau 4.
Fig. 38

STENGADE 58
GIM 4193
UNDERSØGTE LOKALITETER

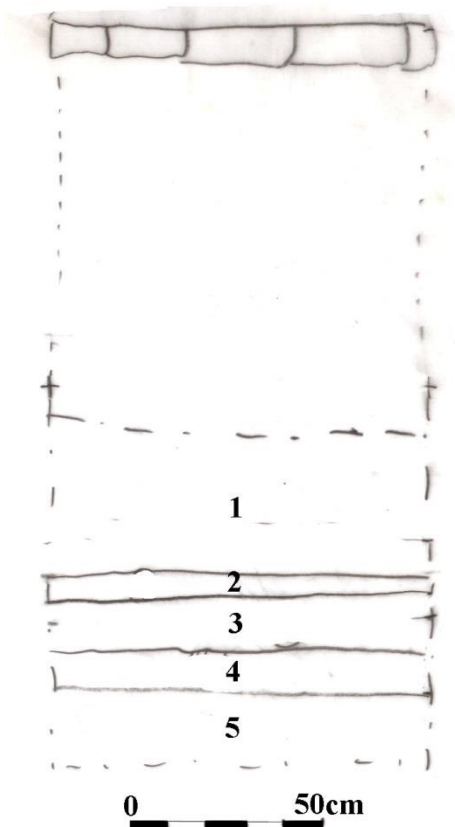
Fig. 39

Plantegning over ejendommen. Det overvågede kloaktracé er markeret med rødt. Det opmålte profil samt en syldsten i tracéet er angivet. Det undersøgte rum er markeret med rødt.

Fig. 40

STENGADE 58
GIM 4193
IAGTTAGELSER I KLOAKTRACÉ

Profil i klaktracé (se fig. 40)
 Lagbeskrivelse

1 Mørkebrunt til sortbrunt leret muld m. spr. trækul og knoglestumper.

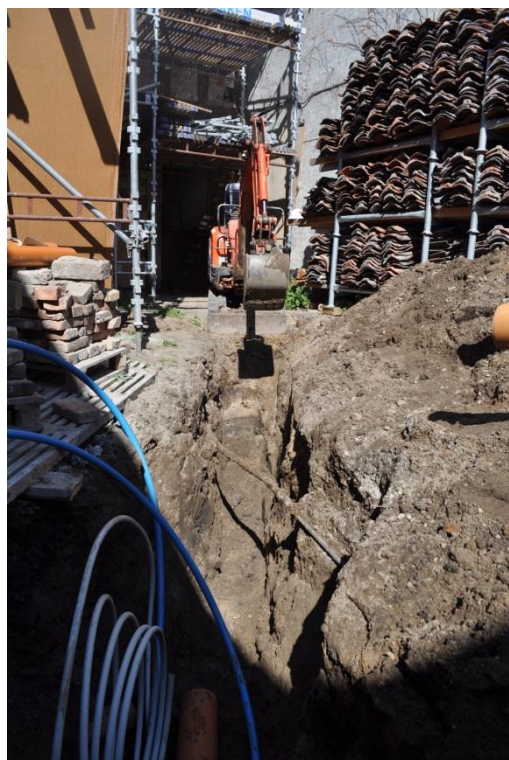
2 Rødbunt ler. Kan evt. være et gulvlag.

3 Mørkebrunt til sortbrunt leret muld.

4 Sortgråt sand.

5 Lyst grus og sand.

Fig. 41

Opgravning af kloakgrøft, set fra S.
 Fig. 42

Sten (mulig syldesten) i kloakgrøft.
 Fig. 43